

Theodor EBERT, *Sokrates als Pythagoreer and die Anamnesis in Platons Phaidon*, Stuttgart, Franz Steiner Verlag (Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Mainz, Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Klasse, Jg. 1994, Nr. 13), 1994, σελ. 106.

Ὁ Φαίδων, ἓνας ἀπὸ τοὺς πιὸ περίτεχνους δραματουργικά διαλόγους, ἔχει θεωρηθεῖ θεμέλιος λίθος τῆς δυτικῆς μεταφυσικῆς¹. Ἡ μορφή τοῦ Σωκράτη κυριαρχεῖ σ' ὁλόκληρο τὸ διάλογο· συχνὰ μάλιστα ὑποστηρίχθηκε ὅτι πρὸ πάντων στὸν Φαίδωνα, ἂν ὄχι μόνον (καὶ κατ' ἀπόλυτη προτεραιότητα) σ' αὐτόν, τὸ σωκρατικὸ πνεῦμα παρουσιάζεται ἐκδιπλωμένο σ' ὅλες του τὶς διαστάσεις, ἀποψη ὅμως ποὺ ἔχει δεχθεῖ ὄχι λίγες ἐπιθέσεις. Ὁ Πλάτων ἐμφανίζει τὸν διάλογο αὐτὸν ὡς ἀκριβὴ καταγραφή τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο ὁ Σωκράτης πέρασε τὶς τελευταῖες ὥρες τῆς ζωῆς του καὶ τῶν θεμάτων ποὺ συζήτησε μὲ τοὺς στενοὺς του φίλους καθὼς πλησίαζε ὁ θάνατος. Ἡ ἀφήγηση τῶν συμβάντων τῶν τελευταίων ὡρῶν τοῦ Σωκράτη ἀπὸ τὸν Φαίδωνα τὸν Ἡλείο γίνεται (πιθανότατα σ' ἓνα πυθαγόρειο ἐντευκτήριο) στὴ Φλειούντα, ἐνῶ οἱ δύο κυριότεροι ὁμιλητές, ὁ Σιμμίας καὶ ὁ Κέβης, ἦταν μαθητὲς ἐνὸς περίφημου Πυθαγόρειου, τοῦ Φιλόλαου². Πρόκειται ἐπομένως, ὅπως εὐθὺς ἐξαρχῆς γίνεται φανερό, γιὰ σκηνικὸ μᾶλλον ξένο πρὸς τὰ ἀθηναῖκα δεδομένα, καὶ δὲν θὰ πρέπει ἴσως νὰ ξενίζει ἡ παράξενη πληροφορία ποὺ μᾶς δίνει ὁ Διογένης Λαέρτιος³ ὅτι κατὰ τὴν ἀνάγνωση τοῦ διαλόγου αὐτοῦ στὴν Ἀθήνα ὁ Ἀριστοτέλης ἦταν ὁ μόνος ποὺ κάθισε νὰ τὸν ἀκούσει ὡς τὸ τέλος, ἐνῶ ὅλοι οἱ ἄλλοι σηκώθηκαν καὶ ἔφυγαν. Μὲ ἀναφορὰ σ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν πληροφορία (τὴν ὁποία δέχεται καὶ ὡς ἱστορικὰ ἀξιόπιστη) ξεκινᾷ ὁ καθηγητὴς Theodor Ebert τὴν παρούσα πραγματεία του – ἀπόρροια τῆς μακρᾶς του ἀναστροφῆς μὲ τὸ πλατωνικὸ corpus⁴ – τῆς ὁποίας ἡ στοχοθεσία καὶ ἡ θεματικὴ εἶναι διττὴ: ἀφενὸς θέλει νὰ ἀποδείξει ὅτι ὁ Πλάτων στὸ πρῶτο μισὸ τμῆμα τοῦ Φαίδωνα (ἕως τὸ χωρίο 85 b) σκιαγραφεῖ τὸν Σωκράτη, ἐντελῶς συνειδητὰ, ὡς ἓναν πυθαγόρειο φιλόσοφο (μέρος I, σσ. 4-20)· ἀναλαμβάνει ἀφετέρου ἐρμηνεία τῆς θεωρίας τῆς ἀναμνήσεως (μέρη II-XI, σσ. 20-94), ὑποστηρίζοντας καὶ τὴ διασύνδεση τῶν δύο αὐτῶν θεματικῶν πεδίων (δηλαδὴ τῆς σκιαγράφου τοῦ Σωκράτη μὲ πυθαγόρεια χαρακτηριστικά καὶ τῆς θεωρίας τῆς ἀναμνήσεως). Τὸ βιβλίον κλείνει μὲ βιβλιογραφία (σσ. 95-97) καὶ πίνακες χωρίων καὶ προσώπων (ἀρχαίων καὶ νεωτέρων) (σσ. 98-106).

Ἡ γενικὴ θέση τοῦ Ebert εἶναι ὅτι ὁ Φαίδων ἐρμηνεύεται ὀρθὰ ἂν θεωρηθεῖ ὅτι ἀπευθύ-

1. Βλ. πρόσφατα G. REALE, Die Begründung der abendländischen Metaphysik: *Phaidon* und *Menon*, στὸν τόμο: T. KOBUSCH - B. MOJSISCH (Hrsg.), *Platon. Seine Dialoge in der Sicht neuer Forschungen*, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1996, σσ. 64-80. Οἱ θέσεις τοῦ Reale διατυπώνονται ἐκτενῶς στὸ ἔργο του *Zu einer neuen Interpretation Platons. Eine Auslegung der Metaphysik der großen Dialoge im Lichte der «ungeschriebenen Lehre»*, übersetzt von L. Hölscher, eingeleitet von H. Krämer, hrsg. von J. Seifert, Paderborn-München-Wien-Zürich, Ferdinand Schöningh, 1993, ἰδιαίτ. μέρος δεύτερο (σσ. 135 κ. ἑξ.).

2. Γιὰ τὸν Φιλόλαο διαθέτουμε τώρα τὴ σημαντικὴ μονογραφία τοῦ C. A. HUFFMAN, *Philolaus of Croton, Pythagorean and Presocratic: A Commentary on the Fragments and Testimonia with Interpretive Essays*, Cambridge, Cambridge University Press, 1993, ποὺ φιλοδοξεῖ νὰ προσφέρει μίαν ἐγκυρὴ ὁλικὴ ἀποτίμηση τοῦ στοχασμοῦ του. Βλ. τὴ βιβλιοκρισίᾳ μου τοῦ ἔργου αὐτοῦ στὴν Ἑλληνικὴ Φιλοσοφικὴ Ἐπιθεώρηση, 12, 1995, σσ. 240-46.

3. III 37.

4. Τὸ προηγούμενο ἔργο τοῦ Ebert γιὰ τὸν Πλάτωνα εἶναι: *Meinung und Wissen in der Philosophie Platons. Untersuchungen zum «Charmides», «Menon» und «Staat»*, Berlin, Walter de Gruyter, 1974. Ἀπὸ τὶς μικρότερης ἔκτασης μελέτες του ἃς ἀναφερθεῖ ἡ ἀκόλουθη: *Platon – ein Verächter der «Vielen»?», στὸν τόμο: J. MITTELSTRASS-M. RIEDEL (Hrsg.), *Vernünftiges Denken: Studien zur praktischen Philosophie und Wissenschaftstheorie*, Berlin, 1978, σσ. 124-47.*

νεται σέ πυθαγορείους, ότι δηλαδή είναι ένα μήνυμα στους πυθαγορείους (σ. 4). "Οτι ό Φαίδων διαπνέεται από «πυθαγόρεια αύρα» ύπήρξε ανέκαθεν κοινός τόπος τών ιστορικών της έλληνικής φιλοσοφίας και τών μελετητών του διαλόγου⁵. 'Ο συγγραφέας, έπιτείνοντας τη θέση αυτή, ύποστηρίζει ότι ό Πλάτων θέλει μέ τόν Φαίδωνα νά ανοίξει διάλογο μέ τούς συγχρόνους του πυθαγορείους, άποψη πού ένισχύεται από ποικίλες σοβαρές ένδειξεις, όπως, κατ' άρχάς, ή έπιλογή της μορφής του Έχεκράτη ως συνομιλητή του Φαίδωνα καθώς και τά ταξίδια του Πλάτωνα στη Σικελία και στην Κάτω Ίταλία. 'Ο χαρακτηρισμός ώστόσο του Σιμμία και του Κέβητα ως πυθαγορείων δέν βρίσκει σύμφωνο τόν συγγραφέα, ό όποιος τονίζει ότι και οί δύο αυτοί συνομιλητές του Σωκράτη μνημονεύονται σέ πολλές πηγές ως σωκρατικοί και ότι είναι ό Σωκράτης ό ίδιος εκείνος πού προσάγει πυθαγόρεια στοιχεία. 'Ο Σωκράτης σκιαγραφείται στο πρώτο μέρος του Φαίδωνα μέ άσκητικά χαρακτηριστικά, ως «*anima naturaliter Pythagorica*»⁶, διαφορετικά δηλαδή άπ' ό,τι στους άλλους διαλόγους και διαφορετικά από τόν Σωκράτη ως ιστορική προσωπικότητα, ό όποιος δέν ήταν πυθαγόρειος ούτε φαίνεται νά είχε σχέση μέ τόν πυθαγορισμό. 'Επιδίωκε μ' αυτόν τόν τρόπο ό Πλάτων νά πάρει μέ τό μέρος του μέσω του Σωκράτη τούς πυθαγορείους ή μέσω του πυθαγορισμού τούς 'Αθηναίους; Κατά της άποψης αυτής συνηγορούν κατά τόν συγγραφέα (σσ. 17 κ. έξ.) δύο στοιχεία: (α) στο δεύτερο μισό τμήμα του Φαίδωνα ό Σωκράτης απαλλάσσεται από την «πυθαγόρεια αύρα» του πρώτου τμήματος· (β) στόν Φαίδωνα ό Πλάτων άσκει κριτική σέ πυθαγόρειες άπόψεις: ό Σιμμία και ό Κέβης άποκρούουν τά δύο πρώτα έπιχειρήματα ύπέρ της άθανασίας της ψυχής πού διατυπώνονται στο πρώτο μέρος του διαλόγου, ένω και τό έπιχείρημα της ανάμνησης συνιστά ύπονοούμενη κριτική πυθαγορείων ιδεών. 'Ο συγγραφέας συγκαταλέγει (σσ. 22 κ. έξ.) στις πυθαγόρειες ιδέες (α) τη θεωρία για την ανάμνηση προηγουμένων ζωών⁷ και (β) την παράσταση του αίσθητου κόσμου ως άπεικασμα ένός ιδεατού (χωρίς πιθανώς χρήση τών όρων είδη και ιδέα)⁸.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

5. Βλ., λ.χ., W. K. C. GUTHRIE, *A History of Greek Philosophy*, τ. IV: *Plato. The Man and His Dialogues: Earlier Period*, Cambridge, Cambridge University Press, 1975, σ. 325 σημ. 2· A. E. TAYLOR, *Πλάτων. 'Ο άνθρωπος και τό έργο του*, μτφρ. 'Ι. 'Αρζόγλου, 'Αθήνα, Μορφωτικό 'Ιδρυμα 'Εθνικής Τραπέζης, 1992, σσ. 214-15· R. S. BLUCK, *Plato's Phaedo*, translated with introduction, notes and appendices, London, 1955, σσ. 6 κ. έξ. κ.ά. πού αναφέρονται από τόν EBERT, ένθ' άν., σ. 7 σημ. 5.

6. EBERT, ένθ' άν., σ. 16.

7. 'Ο EBERT, ένθ' άν., σ. 22 και σημ. 22, αναφέρεται έδώ στά έξής χωρία: ΔΙΟΓ. ΛΑΕΡΤ., VII 4-5, 14· IAMBΛ., Π. τ. πυθαγ. βίου χίν, 63· ΔΑΜΑΣΚ., *Είς Φαίδ.* II § 20, 1 Westerink· ΕΜΠΕΔ., άπ. 129. Για τό τελευταίο χωρίο βλ. I. G. KALOGERAKOS, *Seele und Unsterblichkeit. Untersuchungen zur Vorsokratik bis Empedokles*, Stuttgart-Leipzig, B. G. Teubner, 1996, σσ. 309-10.

8. 'Ο EBERT, ένθ' άν., σσ. 22-23, 86, τονίζει ότι ό 'Αριστοτέλης στην έκθεσή του για τόν πυθαγορισμό χρησιμοποιεί τη λέξη *ομοιώματα*. Βλ. *Μ.τ.φ.* A 5, 985 b 23 κ. έξ. *οί καλούμενοι Πυθαγόρειοι ... έν δέ τούτοις (ένν. τοίς αριθμοίς) έδόκουν θεωρείν ομοιώματα πολλά τοίς ούσι και γιγνομένοις* (b 23-27). 'Εξάλλου, κατά τόν 'Αριστοτέλη, ένθ' άν., A 6, 987 b 11-13 *οί μέν γάρ Πυθαγόρειοι μιμήσει τά όντα φασίν είναι τών αριθμών, Πλάτων δέ μεθέξει, τούνομα μεταβαλών*. 'Η άποψη ότι ή κύρια έκθεση του 'Αριστοτέλη για τόν πυθαγορισμό έχει πηγή της τόν Φιλόλαο, θέση πού ύποστήριξε ό W. Burkert, άντικρούστηκε από τούς G. S. KIRK-J. E. RAVEN-M. SCHOFIELD, *Οί προσωκρατικοί φιλόσοφοι*, μτφρ. Δ. Κούρτοβικ, 'Αθήνα, Μορφωτικό 'Ιδρυμα 'Εθνικής Τραπέζης, 1988, σσ. 340-41, οί όποιοι συμπεραίνουν χαρακτηριστικά, αυτόθι, ότι «ό 'Αριστοτέλης κατέφυγε στο βιβλίο του Φιλόλαου όποτε χρειαζόταν συγκεκριμένες και λεπτομερείς πληροφορίες για την πυθαγόρεια κοσμογονία, ως πούμε, ή άστρονομία· όταν όμως (όπως στο 430 [= *Μ.τ.φ.* A 5, 985 b 23 κ. έξ.]) ήθελε νά δώσει ένα άδρό περίγραμμα τών κινήτρων και του γενικού χαρακτήρα της πυθαγόρειας διδασκαλίας, βασιζόταν αναμφοιβήτητα και σέ άλλες μαρτυρίες (ίσως κατά κύριο λόγο προφορικές), πού μάλιστα τίς προτιμούσε από τόν Φιλόλαο».



Στή συνέχεια, ο συγγραφέας, αφού παραθέσει σέ μετάφραση τὸ σημαντικό γιὰ τὸ θέμα χωρίο 72 e 3 - 77 d 5 τοῦ *Φαίδωνα*⁹, ὅπου ἐκτίθεται τὸ ἐπιχείρημα τῆς ἀναμνήσεως, συζητεῖ ἐκτενῶς καίρια σημεῖα τοῦ χωρίου αὐτοῦ (σσ. 33 κ. ἐξ.) προκειμένου νὰ δείξει ἀσυμβατότητες ἐντὸς τῆς ἴδιας τῆς θεωρίας τῆς ἀναμνήσεως. Κατὰ τὸν συγγραφέα, στίς ἀναγκαῖες προϋποθέσεις τοῦ εἶδους τῆς ἀνάμνησης ποὺ ἀναφέρει ὁ Σωκράτης (73 c 4 - e 4), ἀνήκουν οἱ ἀκόλουθες: Ἐὰν τὸ χ, ποὺ ἀντιλαμβάνομαι, μοῦ θυμίζει τὸ υ, ποὺ δὲν ἀντιλαμβάνομαι, τότε πρέπει (i) τὸ υ νὰ εἶναι διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ χ, (ii) τὸ χ νὰ ἀναγνωρίζεται ὡς χ, (iii) τὸ υ νὰ εἶναι ἀντικείμενο μιᾶς ἄλλης γνώσης ἀπὸ τὸ χ (σ. 33). Ἐκεῖνο ποὺ ἀποτελεῖ τὴν ἀφετηρία τῆς συνειρμικῆς ἀνάμνησης (ἐκεῖνο δηλαδὴ ποὺ ἀνακαλεῖ στὴ μνήμη) κι ἐκεῖνο ποὺ ἔρχεται στὴ μνήμη κατὰ τὴ διαδικασία τῆς ἀνάμνησης (ἐκεῖνο δηλαδὴ ποὺ ἀνακαλεῖται στὴ μνήμη) εἶναι ἀναγκαῖο νὰ ἀποτελοῦν ἀντικείμενο διαφορετικῶν εἰδῶν γνώσης (σ. 34). Ἐκτὸς ἀπ' αὐτό, ὅποιος ἀναγνωρίζει ἓνα ἀπείκασμα ὡς ἀπείκασμα ἑνὸς συγκεκριμένου πρωτοτύπου (ὄχι μόνο ἀπλῶς ὡς ἀπείκασμα ἑνὸς πράγματος γενικά) πρέπει νὰ ἔχει προγενέστερη γνώση τοῦ πρωτοτύπου· ὅποιος δηλαδὴ ἀναγνωρίζει τὸ χ ὡς ἀπείκασμα τοῦ υ πρέπει νὰ γνωρίζει πρῶτα τὸ υ, ποὺ σημαίνει ὅτι στὴν περίπτωση αὐτὴ ἡ γνώση τοῦ πρωτοτύπου εἶναι ὄχι λογικὰ ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴ γνώση τοῦ ἀπεικάσματος (σ. 39). Στὴν περίπτωση ὅμως τῆς μετάβασης ἀπὸ τὴν ἀντίληψη ἴσων πραγμάτων στὴν παράσταση τοῦ ἴσου δὲν ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ κάποιο εἶδος ἀνάμνησης σὰν αὐτὴν ποὺ περιγράφεται ἀπὸ τὸν Σωκράτη στὸ χωρίο 73 c 4 - d 1, καθὼς δὲν πληροῦται ἡ (iii) προϋπόθεση (σ. 50). Πρόκειται κατὰ τὸν συγγραφέα γιὰ σειρά λαθῶν μὲ τὰ ὁποῖα ἐπιβαρύνεται ἡ ἐπιχειρηματολογία τοῦ Σωκράτη, καὶ τὸ ἐρώτημα εἶναι ἂν αὐτὰ διέφυγαν τῆς προσοχῆς τοῦ Πλάτωνα ἢ ἂν τὰ σκηνοθέτησε ὁ ἴδιος. Δύο τέτοια σημαντικὰ λάθη διαπιστώνονται λ.χ. στὴν ἐπιχειρηματολογία τοῦ χωρίου 74 d 4 - 75 c 6: (α) ἡ ἀποδοχὴ τῆς θέσης ὅτι ἡ ἐπικαίρωση τῆς γνώσης μας τοῦ ἴδιου τοῦ ἴσου κατὰ τὴν ἀντίληψη ἴσων πραγμάτων ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ἀνάκληση στὴ μνήμη ἑνὸς «ὑποδείγματος» κατὰ τὴν ἀντίληψη τοῦ ἀπεικάσματος· (β) τὸ ἐσφαλμένο τοῦ συμπεράσματος ὅτι πρέπει νὰ ἔχουμε ἀποκτήσει τὴν ἴδια τὴ γνώση τοῦ ἴσου ἥδη πρὶν ἀπὸ τὴν ἐναρξὴ χρήσης τῆς ἀντιληπτικῆς μας ικανότητος (σ. 56).

Μετὰ ἀπὸ ἐκτενὴ συζήτηση τῶν παραπάνω καὶ ἄλλων σχετικῶν χωρίων τοῦ *Φαίδωνα* καθὼς καὶ ἀναφορὰ στὸν χρονολογικὰ ἐπόμενο *Παρμενίδη* (ὅπου ἡ αὐτοκριτικὴ τοῦ Πλάτωνα καὶ ἡ κριτικὴ τῆς παράστασης τῶν ἰδεῶν ὡς παραδειγμάτων), ποὺ συνηγοροῦν ἐναντίον μιᾶς αὐστηρῆς μεταφυσικῆς ιδέας-ἀπεικάσματος (σσ. 58 κ. ἐξ.), ὁ συγγραφέας διαβλέπει ὅτι ἡ παρουσία λαθῶν ὅπως τὰ προαναφερθέντα στὸν *Φαίδωνα* εἶναι σαφῆς ἔνδειξη τοῦ ὅτι ἐδῶ ὁ Πλάτων δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ προσαγάγει μιὰ σοβαρὴ ἀπόδειξη γιὰ τὴν ἀνάμνηση καὶ τὴν προὔπαρξη τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ θέλει νὰ παρουσιάσει τίς θέσεις αὐτὲς ὡς παράδοξα συμπεράσματα μιᾶς διαλεκτικῆς συζήτησης (σ. 79). Ὁ συγγραφέας ἐπικρίνει ἐξἄλλου τὴν κυρίαρχη κατὰ τὴν ἀνάγνωση τῶν διαλόγων τάση νὰ συνυπολογίζονται ὡς διδασκαλία τοῦ Πλάτωνα οἱ ἐρωτήσεις τοῦ Σωκράτη καὶ οἱ ἀπαντήσεις τῶν συνομιλητῶν του

9. Πρόκειται γιὰ ἐξαιρετικὸ δείγμα μετάφρασης πλατωνικοῦ διαλόγου. Ὁ καθηγητὴς Ebert ἔχει ἀναλάβει τὴ μετάφραση καὶ τὸν σχολιασμό τοῦ *Φαίδωνα* στὴ νέα σειρά Platon: Werke. Übersetzung und Kommentar (Göttingen, ἐκδ. οἶκος Vandenhoeck & Ruprecht), τῆς ὁποίας ἡ ἔκδοση ἔχει ἀνατεθεῖ ἀπὸ τὴν Kommission für Klassische Philologie τῆς Akademie der Wissenschaften und der Literatur zu Mainz στοὺς E. Heitsch καὶ C. W. Müller. Ἡ σειρά αὐτὴ φιλοδοξεῖ νὰ ἀποτελέσει νέα παρουσίαση τοῦ πλατωνικοῦ corpus, καρπούμενη τῶν πορισμάτων τῆς νεότερης ἐρευνας γιὰ τὸν Πλάτωνα. Στὴ νέα αὐτὴ σειρά ἔχουν μέχρι τώρα μεταφρασθεῖ καὶ σχολιασθεῖ μὲ ὑποδειγματικὸ πρᾶγματι τρόπο οἱ διάλογοι *Φίληβος* (ὑπὸ D. Frede, 1997), *Φαῖδρος* (ὑπὸ E. Heitsch, 1997²), *Λύσις* (ὑπὸ M. Bordt, 1998), *Πρωταγόρας* (ὑπὸ B. Manuwald, 1999) καὶ *Νόμοι*, βιβλ. I-III (ὑπὸ K. Schöpsdau, 1994).

(σ. 42), ενώ και με αναφορά στα *Τοπικά* του Ἀριστοτέλη¹⁰ (όπου υποδεικνύεται ή συμπεριφορά εκείνου που έρωτά και εκείνου που απαντά) δείχνει ότι σε μία διαλεκτική συζήτηση ό έρωτών δέν δεσμεύεται από τις απόψεις που υποστηρίζει αυτός που απαντά· οί παρπάνω πυθαγόρειες δοξασίες έμπίπτουν κατά τόν συγγραφέα σ' αυτήν την κατηγορία, ενώ λίγες είναι οί περιπτώσεις όπου είναι ίσως δυνατό να συναγάγουμε κάτι για τόν Πλάτωνα από τη δέσμευση του Σωκράτη σε μίαν άποψη.

Τί είδους μήνυμα λοιπόν άπευθύνει ό Πλάτων στους πυθαγορείους της έποχής του, τί στοχεύει να πεί στους φίλους του στη Μεγάλη Ελλάδα με τη συζήτηση του έπιχειρήματος της άναμνήσεως; Σίγουρα, κατά τόν συγγραφέα (σ. 86), να επανεξετάσουν τα σχετικά έπιχειρήματα του Φαίδωνα· τα λόγια του Σωκράτη είναι χαρακτηριστικά: *Οὐ μόνον γ' ... ὦ Σιμμία ... ἀλλὰ ταῦτά τε εὖ λέγεις καί τās γε ὑποθέσεις τās πρώτας, καί εἰ πισταὶ ὑμῖν εἰσιν, ὁμως ἐπισκεπτέαι σαφέστερον* (107 b). Ὁ συγγραφέας έπιχειρηματολογεῖ στη συνέχεια για τό ότι ό Πλάτων με τη συζήτηση της άναμνήσεως δέν στοχεύει μόνο να παρουσιάσει ως παράδοση και μη άποδείξιμη την παράσταση της άνάμνησης γνώσης που άποκτήθηκε πριν από τη γέννηση (καθώς ή παράσταση αυτή δέν άντικρούεται καθόλου στον Φαίδωνα), αλλά να άποδείξει την άνεπάρκεια της πυθαγόρειας παράστασης της μμήσεως (σσ. 87 κ. έξ.), συζητώντας για τό σκοπό αυτό την καταλληλότητα της έννοιας της ισότητος και τών έκάστοτε ίσων άντικειμένων που έχει έπιλέξει ό ίδιος ως παράδειγμα για την περί ιδέας-άπεικάσματος θεωρία του. Ὁ συγγραφέας τονίζει (σ. 93) ότι ό Πλάτων στόχευε πιο μακρυνά: ήθελε να μύσει τους πυθαγορείους φίλους του στο νέο εκείνο είδος της έπιστημονικής έπιχειρηματολογίας που ήθε στο φως με την έλεατική διαλεκτική¹¹ – τό μήνυμα λοιπόν του Φαίδωνα στους πυθαγορείους ήταν ή προτροπή για άσκηση της διαλεκτικής. Καί για να μεταδώσει αυτό τό μήνυμα ό Πλάτων έφτιαξε έναν Σωκράτη που μιλάει (έν μέρει) ως πυθαγόρειος. Ὁ Φαίδων έρμηνεύθηκε κατά τόν συγγραφέα λανθασμένα: έγινε τό «εὐαγγέλιο ενός πυθαγορίζοντος πλατωνισμοῦ» (αὐτόθι), τό μήνυμά του έγινε μεταφυσικό δόγμα.

Τό μήνυμα του έργου αυτού στους άναγνώστες του είναι σαφές – και όπωσδήποτε προκλητικό: ή θεωρία της άναμνήσεως στον Φαίδωνα και μαζί της ή μεταφυσική ιδέα του - άπεικάσματος στην όποία βασίζεται δέν θάπρεπε να άποδοθούν στον Πλάτωνα. Κι αυτό τό μήνυμα ξενίζει προφανώς πολλούς μελετητές του Φαίδωνα, σίγουρα εκείνους που βλέπουν στο διάλογο αυτό τό «εὐαγγέλιο ενός πυθαγορίζοντος πλατωνισμοῦ». Κι άκόμη ταράκουνάει πολλές πεποιηθείς πολλών πλατωνιστών, ιδίως όσων άναζητούν στους διαλόγους την έκφραση παντού θέσεων του Πλάτωνα. Ὁ αντίλογος είναι άναμενόμενος. Θά βρεῖ όμως άντιμέτωπο έναν πυκνό όσο και διεισδυτικό λόγο, διατυπωμένο με ουσιαστική κάρπωση τών πορισμάτων της έρευνας, μία πραγματικά συνεκτική και σε γερές βάσεις έδραιωμένη συλλογιστική, ξεκάθαρα, στίς λεπτομέρειες έπεξεργασμένα έπιχειρήματα που με έπιμέλεια και όξύνοια όρθώνει ό καθηγητής Ebert. Ἡ σημαντική αυτή μονογραφία θά δώσει όπωσδήποτε τό έναυσμα για νέες σκέψεις, νέα προσέγγιση όχι μόνο του Φαίδωνα αλλά και καιρίων σημείων της φιλοσοφίας του Πλάτωνα.

Ἰωάννης Γ. ΚΑΛΟΓΕΡΑΚΟΣ

10. Θ 1, 155 b 4-7· Θ 4, 159 a 18-24 έστι δέ του μέν έρωτώντος τό οὕτως έπαγαγεῖν τόν λόγον ὥστε ποιῆσαι τόν άποκρινόμενον τὰ άδοξότατα λέγειν τών διά τήν θέσιν άναγκαίων, του δ' άποκρινομένου τό μή δι' αυτόν φαίνεσθαι συμβαίνειν τό άδύνατον ή τό παράδοxon, αλλά διά τήν θέσιν· έτέρα γάρ ίσως άμαρτία τό θέσθαι πρώτον ό μη δεῖ και τό θέμενον μη φυλάξει κατά τρόπον.

11. Ὁ EBERT, ένθ' άν., σ. 93, συγκαταλέγει τούς (νεότερους) πυθαγορείους στους προτέρους εκείνους για τούς όποιους ό Ἀριστοτέλης παρατηρεῖ ότι διαλεκτικής οὐ μετεῖχον (Μ.τ.φ. Α 5, 987 b 32-33).